

TØRVEGRAVNING I ØSTER STILLINGE

Af Helge Christiansen 2S feb.08

Gennem generationer har man, rundt om i landets moser, gravet tørv til det daglige forbrug af brændsel. Fra gammel tid har der hørt en part af en tørvemose til de fleste gårde og husmandssteder. Den, der ikke havde jord med tørvemose, kunne leje nogle favne tørvejord, men det var risikabelt, for man kunne ikke vide, hvor tykt tørvelaget var, eller om der var så vandfyldt, at man ikke kunne få tørvejorden op. Mere sikkert var det, at man betalte en fast pris pr. favn af bænkenene, som tørven kaldtes, når den var æltet og lagt ud på marken. Nogle lavede en aftale om at måtte grave tørv, mod at ejeren af mosen fik halvdelen af de færdige tørv. Man kunne også købe tørv og få dem leveret. Det var vigtigt, at de var godt tørre, da der ellers kom løbesod i skorstenen. Fra min barndom husker jeg en morgen, hvor min farfar vækkede os børn, fordi vi skulle med til Øster Stillinge Mose og røgle tørv. Det vil sige, at man stablede tørvene i små runde stakke, så de kunne tørre.

Det var under 2. verdenskrig, og vi var ikke så gamle, at vi kunne gøre megen gavn, men vi fik en udflugt ud af det. Turen var på 3 km og foregik med hestevogn. Vores far havde netop købt nogle bænke tørv, som skulle røgles og senere køres hjem. De skulle så bruges i komfuret og kakkellovnen hele vinteren. Det var først nogle år efter krigens slutning, at man igen kunne købe koks, som var et langt bedre brændsel. En tørv havde samme størrelse og form som en mursten, men var meget lettere. I tør tilstand vejede en tørv måske kun et halvt kilo, så børn kunne sagtens stable dem op. Jeg husker også fra 1940-erne, at min far købte formbrændsel. Det var tørvesmuld, som var presset i ca. 7 cm tykke, runde, hårde pølser, der så knækkede i 5 til 15 cm lange stykker. Vi kaldte dem elefantlorte, når de voksne ikke hørte det. Tørvegravningen foregik altid først på sommeren, når man i løbet af maj var færdig med forårsarbejdet i marken. Med en spade fjernede man først græstørven og eventuel overjord fra en lille firkant. Det blev så fyldt i en tømt tørvegrav.

Derpå løsnede man tørven og hældte vand på til opblødning og æltning. Jo dybere man nåede ned i graven, des mindre vand skulle der bruges. Længst nede havde man besvær med at holde vandet ude, og undertiden måtte man skynde sig op, når vandet pludselig væltede ind i graven. Foruden den æltning, der kunne foregå i graven ved hjælp af en tørvehakke, kunne man bruge en hestetrukket æltevogn, en tørvejumbe. Det var en tohjulet kasse med indvendige knive, der blev trukket rundt af hjulene. Jo længere kørsel des bedre æltning. Der måtte ikke være klumper i tørvemassen, men den skulle være som en tyk, jævn vælling. Kassen kunne tippes ved aflæsning på læggepladsen. Der var en tandkrans med en pal ved hvert hjul, så når man bakkede, tippede kassen, og tørvemassen faldt ud. Den kunne så bredes ud i en passende tykkelse og skæres i firkanter med en kniv på et langt skaft. En trillebør kunne også anvendes, når tørvemassen skulle køres fra graven til læggepladsen. Nogle steder anvendte man træforme med firkantede rum, som tørvemassen kunne fyldes i. De kunne have lige fra 5 rum og op til de største med 100 rum. Når den æltede tørvemasse var hældt fra trillebøren eller tørvejumben ned i formen, blev den glattet ud med en træskovl eller rage, så alle rum var udfyldt. Derpå løftede man formen, så den kunne flyttes frem til en ny portion. På Landbrugsmuseet på Gammel Estrup findes en slæbeform med 36 rum, 6 rækker med 6 rum i hver. Hver tørv i denne form blev 19 x 13 x 5 cm. Når tørvene var blevet halvtørre, blev de stillet på højkant, så der kunne komme luft på begge sider, og senere blev de så stablet i små runde stakke, de nævnte tørverøgler.

Hvor længe, de skulle stå og tørre, afhang af vejret. Hvis man kunne få tørvene kørt hjem inden Sankt Hans, var det fint. På en almindelig stor bondegård kunne man bruge 20.000 tørv på en vinter, og i et lille hus måske 10.000.

Vil man vide mere om dette emne kan anbefales: Th. Th. Hove: Tørvegravning i Danmark. Fra håndgravning til moseindustri. 1983.